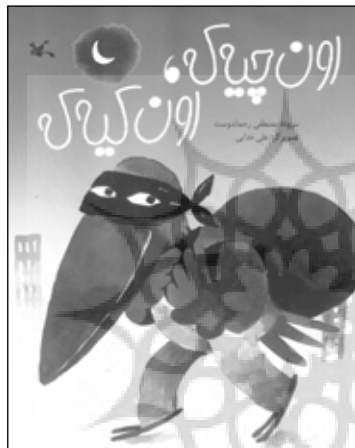

اون چیه؟

اون کیه؟

انسیه موسویان

عنوان کتاب: اون کیه که، اون چیه که
 سروده: مصطفی رحماندوست
 تصویرگر: علی خدایی
 ناشر: کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان
 نوبت چاپ: اول ۱۳۸۶
 شمارگان: ۲۰۰۰۰ نسخه
 تعداد صفحات: ۳۶ صفحه
 بها: ۱۰۰۰ تومان

کتاب حاضر، مجموعه‌ای است از چیستان‌های شیرین و خواندنی به زبان شعر که شاعر در قالب آن، به معرفی عناصری چون گل، ابر، باد، باران، شب و موجوداتی مثل ماهی، لاک‌پشت، خروس، زنبور و وسایلی چون عروسک و هواپیما و اتو و پرچم می‌پردازد. گاهی نیز برخی مشاغل را برای کودکان معرفی و توصیف می‌کند؛ مشاغلی چون آرایشگری، بقالی، میوه‌فروشی، گل‌فروشی و...

معما یا چیستان در ادبیات بزرگسال کلاسیک، به عنوان یکی از آرایه‌های ادبی مطرح بوده است. در ادبیات کودک نیز به عنوان یکی از انواع ادبی مورد علاقه کودکان، از دیرباز مطرح بوده است.

در چیستان‌ها، معمولاً ویژگی‌ها و صفات کسی یا چیزی یا پدیده‌ای ذکر شده، نام آن پنهان می‌ماند تا خواننده آن را حدس بزند. هدف از آوردن چیستان، گذشته از لذت موسیقایی و بازی کلامی که در آن نهفته، به تفکر و داشتن کودک و شرکت دادن او در لذت کشف آن پدیده است. چیستان‌ها علاوه بر اهمیتی که به عنوان بازی برای

مصطفی رحماندوست، سال‌های سال است که برای کودکان می‌نویسد و می‌سراید. از این روی، آشنایی خوبی با کودکان و دنیای ویژه آن‌ها دارد. او کودک و اشیا و عناصر دنیای پیرامون او را می‌شناسد. رحماندوست می‌داند که بازی‌های کلامی و جمله‌های منظوم و قافیه‌دار، از دوست‌داشتنی‌ترین سرگرمی‌ها و بازی‌های کودکان است. رحماندوست در بسیاری از کتاب‌های خود، این نکته را مد نظر داشته و آثار بسیاری با این رویکرد پدید آورده است. از جمله کتاب‌های «انگشت‌ها» که شامل شعرهایی ساده، در قالب بازی و گفت‌وگویی میان انگشتان دست است و ده‌ها کتاب دیگر...

این بار نیز رحماندوست به سراغ چیستان و معما رفته است و کتاب «اون چیه که؟ اون کیه که؟» را برای کودکان گروه سنی «الف» و «ب» روانه بازار کرده است. البته پیش از او، شاعران دیگری چون محمود کیانوش، اسد... شعبانی، جعفر ابراهیمی و... نیز آثاری با این مضمون برای کودکان پدید آورده‌اند.

کودکان دارند، دارای بار آموزشی نیز هستند؛ چرا که کودک از طریق همین ادبیات موزون، اطلاعات بسیاری در مورد موضوعها و عناصر گوناگون می آموزد. از آنجا که این آموزش به شکل مستقیم و کلاسی نیست، برای کودک بسیار لذت بخش و دوست داشتنی است. رحماندوست در این کتاب، نخواستہ است تا تنها با آوردن چند بیت موزون و قافیه دار، پدیده ای را معرفی کند، بلکه از جوهر شعری اثر هم غافل نبوده است. خیال شاعرانه به علاوه عنصر اصلی شعر و وجه تمایز آن با نظم، در این سروده ها حضوری روشن دارد.

به عنوان مثال، استفاده شاعر از آرایه تشخیص در شعر «باد»، به آن تحرک و زیبایی خاصی بخشیده است:

اون چیه که هو می کنه؟
می آد و هیاهو می کنه؟
با این که جارو نداره
همه جا رو جارو می کنه
پاییز که شد یک جا نمی نشینه
هی می ره توی باغ و برمی گرده
برگها رو از رو شاخه ها می چینه!

(شعر باد، صفحه ۲۶)

و یا حضور تشبیه و تشخیص در این شعر برای توصیف ابر:

اون چیه که گاهی لحاف ماهه
گاهی لحاف خورشید
گاهی سوار باده
یا سیاهه یا سفید؟
گاهی هم گریه کنون
اشک می ریزه رو این و اون

(شعر ابر، ص ۲۳)

همان گونه که می دانیم، تشبیه و تشخیص جزء آرایه هایی هستند که به دلیل سادگی در شعر کودک و نوجوان، به ویژه برای گروه سنی «الف» و «ب» کاربرد فراوانی دارند.

خیال در شعرهایی که برای کودکان سروده می شود، نباید پیچیده و دشوار باشد؛ چرا که کودک از تفکری عینی و ساده برخوردار است و درک ارتباط های پیچیده و غامض برای او دور از ذهن است. در سروده های این کتاب، گاهی «خیال» اندکی پیچیده به نظر می رسد؛ به گونه ای که شاید درک آن برای مخاطب گروه سنی «الف» و «ب» دشوار باشد. به عنوان مثال در شعر «فرش»، توصیف های شاعر به گونه ای است که کودک، پاسخ معما را به راحتی در نمی یابد. به نظر می رسد به توصیف های ساده تر و دادن نشانی های بیشتر و ملموس تر نیاز باشد. تشبیه فرش به باغی از گل که زیر پاست و گل های آن با آن که آب نمی خورند، پژمرده

نمی شوند، تصویری است که شاید به دلیل کثرت استعمال و داشتن ذهنیت قبلی در مورد آن، برای ما بزرگ ترها، آشنا و ملموس باشد، اما برای کودک درک آن دشوار است:

اون چیه که یه باغ رنگارنگه
گل داره و بوته داره، قشنگه
این باغ گل که باصفاست
حیف که همیشه زیر پاست
گل های او کوچیک و بزرگ تر نمی شن
با این که آب نمی خورن
خراب و پرپر نمی شن؟

(شعر فرش، ص ۲۱)

گاهی نیز آوردن ترکیب های اضافی (اضافه تشبیهی) و حذف برخی ارکان تشبیه، ساختار جمله را برای این گروه سنی پیچیده و غیر قابل درک می کند:

قیچی داره، شونه داره، تیغ داره
از دست او بارون مو می باره!

(شعر آرایشگر، ص ۱۰)

در برخی شعرها، آوردن تصاویر کلیشه ای و تکراری که کودکان بارها و بارها آن را در شعرهای مختلف خوانده و شنیده اند، از قوت اثر کاسته است؛ تصاویری مثل «خنده

روی لب کاشتن»:

اون کیه که همیشه
یکیه دو تا نمی شه؟
بچه ها رو دوست داره
خنده رو لب های همه می کاره...

(شعر خدای مهربان، ص ۸)

و یا تشبیه ستاره به گل و ماه به توپ:
اون چیه که سیاهه؟
یه توپ داره که ماهه
صد تا گل ستاره
تو آسمون می کاره؟

(شعر شب، ص ۱۹)

در شعر کودک، باید از آوردن توصیف های کلی تا حد امکان پرهیز کرد. توصیف های کلی بدون ذکر جزئیات، به ویژه آن ها که از فرط تکرار در ادبیات کودکان به کلیشه تبدیل شده اند، از دلایل ضعف برخی شعرهای این مجموعه است. به عنوان مثال در شعر «پزشک»، باز هم همان تصویری از دکتر ارایه می شود که کودکان در شعرهای مهدکودک و... بارها و بارها شنیده اند:
اون کیه که عزیز و مهربونه؟

خیال در شعرهایی که
برای کودکان سروده
می شود، نباید پیچیده
و دشوار باشد؛
چرا که کودک از
تفکری عینی و ساده
برخوردار است و درک
ارتباط های پیچیده
و غامض برای او
دور از ذهن است.
در سروده های این
کتاب، گاهی «خیال»
اندکی پیچیده به نظر
می رسد؛ به گونه ای که
شاید درک آن برای
مخاطب گروه سنی
«الف» و «ب»
دشوار باشد.

درد ما رو می دونه
گوشی داره، دوا می ده
نسخه به بچه ها می ده
از او فقط درد و بلا می ترسه
میکروب زشت بد ادا می ترسه

(شعر پزشک، ص ۱۲)

همین نکته در مورد شعر پلیس نیز صادق است:
اون کیه که شب تا سحر بیداره؟
چه کار سختی داره!

(شعر پلیس، ص ۱۳)

و نیز شعر خروس:

اون چیه که بال داره و پا داره؟
روی سرش یه تاج زیبا داره...
مردمو بیدار می کنه
همه رو خبردار می کنه

(شعر خروس، ص ۲۳)

و یا در شعر «مسواک»، باز هم شاعر مثل دیگران، مسواک را دوست عزیز بچه ها و دندان خطاب می کند که میکروب ها را می ترساند:

اون چیه که توی خونه
دوست عزیز دوندونه

...

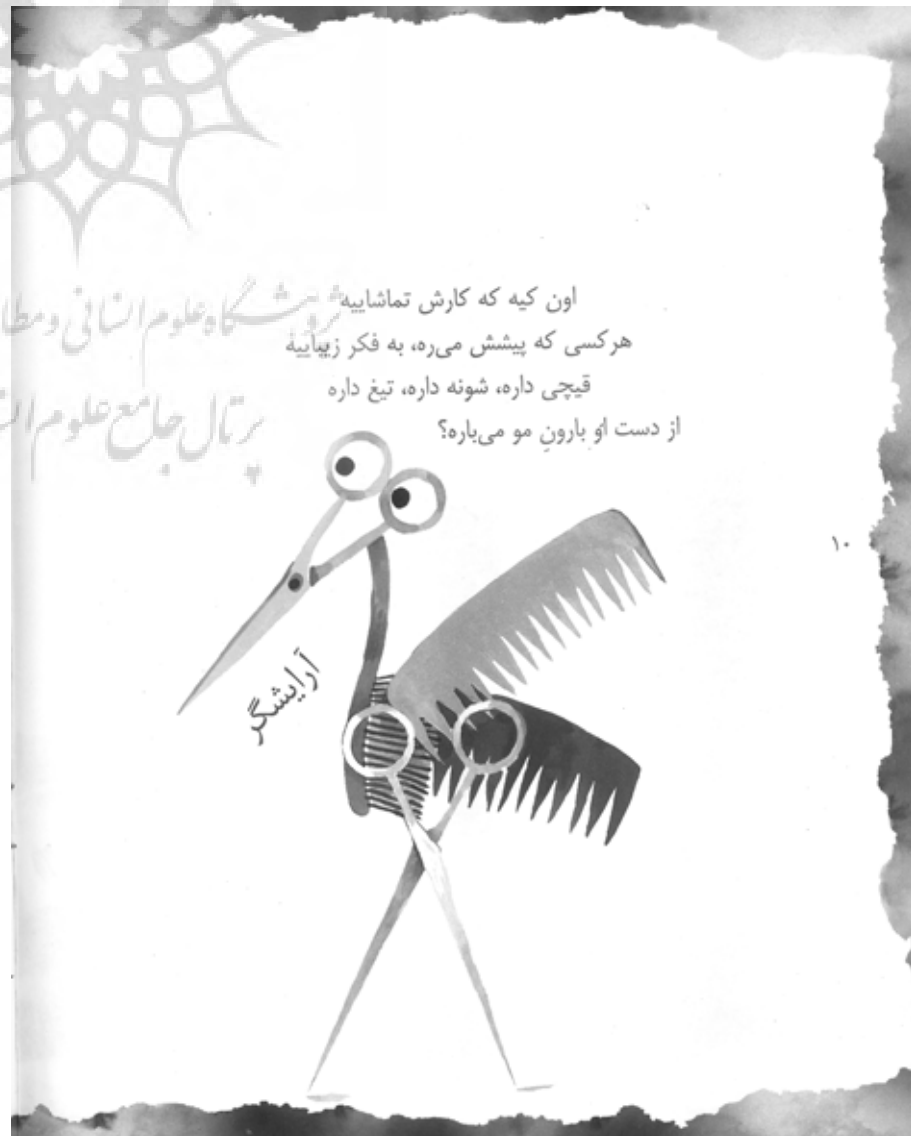
با دندونا مهربونه
میکروبارو می ترسونه

(شعر مسواک، ص ۳۵)

در نمونه های آورده شده، شاعر تلاش نکرده است تا تصویری تازه از پزشک، پلیس، خروس و مسواک به مخاطب ارائه دهد و یا حداقل همان تصویرهای تکراری را با نگاه نو و واژه های تازه تر بیان کند.

یکی از دلایل این که سرودن شعر برای کودکان خردسال «الف» و «ب» دشوارتر از سرودن برای گروه های سنی بالاتر است، این است که این گروه از مخاطبان هنوز در مرحله زبان آموزی هستند. ذخیره واژگانی آن ها چندان گسترده نیست و از طرفی، این گروه تازه وارد دبستان شده اند و با زبان معیار و دستور زبان فارسی و قواعد آن، به تدریج آشنا می شوند.

به همین دلیل، شاعری که برای این طیف می سراید، باید حتماً به ذخیره واژگانی مخاطب توجه داشته باشد. هم چنین، باید تا حد امکان از جملاتی با ساختار ساده و کوتاه و اوزان روان و متناسب با علایق این سن استفاده کند. زبانی که، هم برای کودک قابل فهم باشد و هم به ذخیره واژگانی او اضافه کند و به آموخته هایش بیفزاید. در

اون کیه که کارش تماشاییه
هرکسی که پیشش می ره، به فکر زیباییه
قیچی داره، شونه داره، تیغ داره
از دست او بارون مو می باره؟

ارایشگر

غیر این صورت، کودک کتاب را آغاز نکرده، دچار خستگی خواهد شد و آن را کنار خواهد گذاشت. جابه‌جایی ارکان جمله، یکی از مواردی است که در شعر بزرگسال، گاهی به ضرورت وزن اتفاق می‌افتد، اما در شعر کودک برای او ایجاد مشکل خواهد کرد. کودک تازه در حال آموختن دستور زبان و جمله‌بندی است. رحماندوست با شناختی که از دنیای کودک و زبان خاص او دارد، به این نکته توجه داشته و در تمام این سروده‌ها از جملاتی ساده و کوتاه با وزنی ساده و روان و ریتمیک (که می‌تواند همراه با آهنگ نیز خوانده و نواخته شود)، استفاده کرده و این جزء ویژگی‌های مثبت و ارزشمند این کتاب است:

اون چی چیه که داغه؟
نه لاغره نه چاقه
دُم درازی داره
دسته‌ی نازی داره
روی لباس و پرده
دنبال چین می‌گرده

(شعر اتو، ص ۲۲)

اون چی چیه که پا داره؟
یه شکلی شکل ما داره
دو چشم داره ابرو داره
دهان و گوش و مو داره؟
حیف که فقط جون نداره
نمی‌خوره، دندون نداره

(شعر عروسک، ص ۱۸)

البته گاهی قافیه‌های تکراری و ضعیف، اندکی به موسیقی شعر لطمه زده است که این موارد بسیار اندک هستند؛ نظیر قافیه در ابیات زیر:
نخود داره با لوبیا
چیپس و پُفک خیلی چیزا

(شعر بقال، ص ۱۵)

وقتی دلش می‌سوزه
پیا لبالت نسوزه!

(شعر اتو، ص ۲۲)

وقتی بیاد، می‌خواهیم
همه تو رخت‌خوابیم!

(شعر شب، ص ۱۹)

هم‌چنین بیت زیر که کاملاً حشو است و جزء توضیحات اضافی و ابیات ضعیف محسوب می‌شود:
اون کیه که میوه داره
میوه برامون می‌آره؟

(شعر میوه‌فروش، ص ۱۱)

یکی از ویژگی‌های مثبت و ارزشمند این کتاب، تصاویر زیبا و سرشار از رنگ و خیال آن است. در کتاب‌های

کودکان، تصویر و نقاشی به اندازه متن و گاهی حتی بیش از آن اهمیت می‌یابد.

تصویرهای یک کتاب اگر دقیق و مناسب باشند، نقش مهمی در القای مفاهیم مورد نظر شاعر یا نویسنده ایفا می‌کنند.

علی‌خدایی، تصویرگر این کتاب نیز شناخت به‌جا و مناسبی از مخاطب دارد. او توانسته است با رنگ‌های شاد و شکل‌های کودکانه و گاه طنزآمیز، پایه‌پای شعرها، مخاطب را با خود همراه کند. گویی در آفرینش تصویرها نیز نوعی چیستان یا معما مد نظر تصویرگر بوده است. این تصویرها نه تنها منفعل و بی‌ارتباط با متن نیستند، بلکه به خوبی ذهن و خیال و احساس مخاطب را برمی‌انگیزاند. به عنوان مثال، در شعر آرایشگر، پرنده‌ای می‌بینیم که اجزای بدنش، با قیچی و شانه و برس درست شده یا در شعر میوه‌فروش، صورت مرد از میوه‌های مختلف ساخته شده است.

در شعر پزشک، تمام وسایل پزشکی و ابزار کار دکتر، به شکل موجودات جاندار تصویر شده‌اند. اجزای صورت نانوا (چشم و ابرو و دماغ و دهن و حتی سیبیلش)، به شکل نان‌های مختلف هستند و بستنی به شکل پیرمردی با ریش سفید و کلاهی قیفی کشیده شده است. خلاصه این‌که همه تصاویر به‌گونه‌ای خلاق و شاعرانه با کودک سخن می‌گویند.

من مطمئنم که «شعر-نقاشی»‌های علی‌خدایی، به اندازه چیستان‌های مصطفی رحماندوست، برای کودکان جذاب و دوست‌داشتنی خواهند بود.